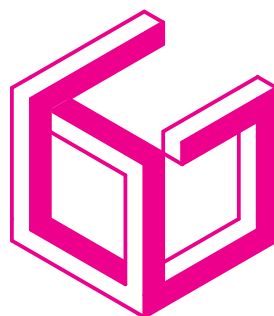

Универзитет Св. Кирил и Методиј
Архитектонски факултет Скопје
Шеесет години постоење
1949 - 2009

University Ss. Cyril and Methodius
Faculty of Architecture Skopje
60th anniversary celebration
1949 - 2009

РАЗГОВОРИ | conversations

Школите по архитектура во Европа се разликуваат меѓу себе по различни основи, во зависност од нивното историско, географско, културно и општествено минато. Токму оваа евидентна разноликост ја прави европската сцена на архитектонско образование исклучително жива и богата со стратегии за обезбедување на најсоодветните услови за образование на идните архитекти, во рамките на конкретните локални состојби.

Кои стратегии треба едно школо да ги примени за да ги одржи и подобри сопствените перформанси ако во последните две децении тоа искусило значајни промени во скоро секој сегмент кој го поддржува или влијае на неговото функционирање, па дури и на неговото постоење? Премногу е лесно да се ламентира над тешкотиите кои со себе ги донесе времето на транзицијата. Секој период е оптеретен со тешкотии, недостатоци и можности. Умењето да се управува со промената се огледува во способноста да се искористат можностите, да се намалат недостатоците, и да се надминат тешкотиите.

За една отворена школа не е премногу тешко да ја пронајде патеката по која таа треба да се развива за да одговори на идните барања на професијата и на општествените предизвици. Една многу воопштена листа би го вклучила јасното разбирање на минатото кое го наследуваме, знаењето за сегашноста која се обидуваме да ја протолкуваме и подобриме, и способноста да ја препознаеме и артикулираме иднината. Меѓутоа вистинското прашање е: кои се различните начини преку кои школата ќе ги обезбеди сите овие состојки на архитектонското образование, во услови на промена. Нашата школа за архитектура беше изложена на темелни промени, особено во измината деценија; таа престана да биде единствената школа за архитектура во земјата, нејзиниот правен статус се измени во рамките на реформата на Универзитетот, а финансиските услови постојано се менуваа (и како по правило не во корист на Факултетот), но и покрај тоа ние успеавме школата да биде уште поотворена и поповрзана со други академски средини од кога било порано. Ние веруваме дека само отворениот академски амбиент може да ги обезбеди вистинските услови за еден образовен процес кој поттикнува и поддржува, во кој сите студенти ќе имаат корист од соработката, натпреварувањето и споредбите кои таквата отвореност ги носи со себе.

Оние кои се подолго во образованието честопати го превидуваат фактот дека периодот на влошени општи услови на работење, што може да се набљудуваат како минлива фаза во развојот на школата, или како несреќен случај на траекторијата на школата, за студентите е всушност единствениот период кој го имаат на располагање за да стекнат знаења, и за да се уверат себеси дека професијата која ја одбрале ги заслужува напорите и посветеноста што тие ги вложуваат. Токму оваа состојба бара од секоја школа постојано и одново да открива начини за свои најдобри перформанси во дадените околности.

Еден дел од настаните што ја обележаа шеесеттата годишнина на нашата школа беше одраз токму на ваквото разбирање. Серијата предавања беа организирани со цел непосредно да ги изложи студентите на различните сегменти на архитектонската професија и нејзината денешна состојба. Се разбира има само пристрасни одбирања. Ние се одлучивме за еден доајен во полето на архитектурата и особено во полето на архитектонското образование, за еден прецизен набљудувач на современата архитектонска сцена, за претставници на новите начини на истражување, разбирање и продукција на архитектурата во „дигиталната ера“, и за архитекти-проектанти кои успеале да ги досегнат есенцијалните и безвременски квалитети во нивните архитектонски проекти низ суптилно набљудување и поврзување со локалната состојба и култура, без да се подлегне на краткотрајните дневни модни трендови.

Се разбира денес е многу лесно да се воспостави конференциска врска и да се биде присутен на многу настани каде се зборува за прашања кои се однесуваат на продукцијата и користењето на архитектонското знаење, обезбедувајќи на тој начин гостувања „од далечина“. Но, ние сè уште веруваме во важноста на непосредниот контакт, на кој пак гледаме како на платформа за учење без подучување во традиционална смисла. Платформа за најнепосреден трансфер на архитектонското знаење што ја поседува предноста на непосредното изложување на различни искуства кои ни нудат на сите во школата можност да ги одмериме нашите перформанси како наставници или како студенти, споредувајќи ги врз една поширока референцијална позадина.

Видео записите од предавањата и печатените верзии на интервјуата ги ставивме во една публикација воспоставувајќи така релација помеѓу нив, овозможувајќи им на монолозите и на дијалозите да стапат во неочекувана комуникација која ќе поттикне нови и различни начини на нивно сфаќање.

Оваа публикација, произлезена од напорите на нашите колеги Марија Мано-Велевска и Слободан Велевски, сведочи за нашата континуирана определба да им обезбедиме на студентите провокативна и предизвикувачка образовна средина која го подигнува нивото на промислување и учење на архитектурата.

Влатко П. Коробар

Во проектот *Разговори* се вовлековме, пред сè, водени од истражувачка љубопитност и ентузијазам. Уште во текот на подготовките за одбележување на шеесетгодишнината од постоењето на Архитектонскиот факултет во Скопје, преку серија гостувања и предавања на еминентни личности од глобалниот свет на архитектурата, проникнувајќи во нивните богати авторски опуси, неминовно се појави потребата да се испитаат и преиспитаат нивните дела и ставови.

Оттаму, и директно произлегоа некои од прашањата што следуваат понатаму во оваа книга, прашања кои практично ја плетат нејзината мисловна и идејна структура. Со развивањето на идејата да се создаде збирка од лични видувања за размислувањата, концептите и идеите на нашите соговорници, дојде до систематизирање на истите во три основни групи на прашања, врз кои ги темелевме и градевме нашите меѓусебени *Разговори*. Првата група на прашања ги открива индивидуалните активности на авторите во областа на архитектурата и урбанизмот; втората се интересира за нивните разбирања и гледања на современиот град и воопшто на денешното општество и култура, додека пак третата група прашања ги дава нивните размисли и визии за позицијата на архитектурата и архитектите како во праксата така и во образовниот процес.

Од друга страна, самиот наслов на книгата укажува на начинот на кој беше конципиран и воден проектот – *разговор* се однесува на заемната комуникација и споделувањето на гледишта неопходни за меѓусебно разбирање и себеподобрување.

На тој начин, иако гостувањата се одвиваа во период од неколку месеци (април-јуни, 2009 година), меѓу овие корици, седум автори добиваат можност да се соочат, да се постават еден до друг и еден наспроти друг, развивајќи своевидна дискусија.

Сметаме дека тоа е и една од придобивките на денешното време – да имаме поединечни и специфични верувања и делувања истовремено, гледишта кои нужно не се негираат туку напротив коегзистираат симултано, и го претставуваат богатството и комплексноста на денешницата. Квалитетот на материјалот што следува го гледаме токму во обединувањето на таквиот преклоп на различни ставови, притоа сепак воспоставувајќи кохерентна претстава за мислата и актуелностите во светот кои сите го делиме.

Иако сите автори ги обединува архитектурата во чии пошироки рамки тие делуваат, секој од нив на посебен и себе-својствен начин, содржината на оваа книга не е исклучиво наменета за архитекти и урбанисти, за оние кои се образувани и делуваат во тие професии; веруваме дека оваа публикација ќе биде подеднакво интересна и за сите оние што се засегнати и уште поважно инволвирани во урбаната култура на живеењето.

Се надеваме дека тоа ќе придонесе за подобро разбирање и вреднување на урбаните

феномени и архитектонските манифестации, како и за подигнување на свеста за значењето на истите и конечно, разбирање и почитување на професиите.

Во таа смисла, оваа книга треба да информира, едуцира и активира. Имено, покрај информациите што ги нуди за активностите и делата на интервјуираните автори, нивните (раз)говори и дела, исто така, не подучуваат, приближувајќи ги професиите и активностите на архитектите во општеството, а притоа предизвикуваат и еден проактивен однос, поттикнувајќи нови идеи, нови концепти, нови теми за размислување, нови разговори...

На крај, сакаме да се благодариме на нашите соговорници за времето што го издвоија да ги споделат своите гледишта на еден непосреден и пријателски начин. Покрај тоа, изразуваме голема благодарност до Архитектонскиот факултет при Универзитетот Св. Кирил и Методиј во Скопје, односно деканскиот состав предводен од проф. д-р Влатко П. Коробар кој беше идеен и програмски носител, како и главен организатор на настанот одржан во склоп на празнувањето на 60 години од постоењето на Архитектонскиот факултет во Скопје. Неговите сугестии беа присутни од самите почетоци на нашата работа и истите беа од голема помош во различните сегменти од процесот на создавањето на ова дело. Посебна благодарност искажуваме и до деканскиот тим на проф. д-р Тихомир Стојков кој срдечно ја поддржа претходно започнатата иницијатива, а притоа најде и сили и средства да го реализира издавањето на ова дело. Во оваа прилика сакаме да ѝ се благодариме на Теута Кумбараџи за одлично завршената работа на преводот и лектурата на текстовите, како и на Дамјан Момировски кој безрезервно и трпеливо ги поддржуваше нашите инсистирања и желби при графичкото обликување на изданието.

Во прилог на ова, само би додале дека постоењето на вакви примери и дела кои говорат за континуитетот на мисловниот седимент кој постои и се негува на Архитектонскиот факултет во Скопје, истовремено треба сите да не радува, но и обврзува чесно и посветено да продолжиме понатаму.

Марија Мано Велеvsка и Слободан Велеvски

6 Maj 2009

6 May 2009

Разговор 2: Тим Стоноу [TC] | Tim Stonor [TS]

Марија Мано Велевска [MMB] | Marija Mano Velevska [MMV]

Слободан Велевски [CB] | Slobodan Velevski [SV]

Тим Стонор се смета за еден од петте водечки планери во областа на урбанизмот во Обединетото кралство во моментот. Неговата работа вклучува теорија и едукација како и практична апликација во архитектурата и урбанизмот. Тој е генерален директор на *Спејс синтакс лимитед* (Space Syntax Limited) и учествува како почесен предавач на Универзитетскиот Колеџ Лондон (UCL- University College London) во магистерските програми од областите на урбанистичко проектирање, напредни архитектонски студии и научен менаџмент и иновации. Во 2006 година бил еден од основоположниците на Академијата за урбанизам, каде станува директор во 2008 година.

Повеќе од дваесет години тој е вклучен во развојот на просторните анализи засновани на принципите и методологијата на *просторната синтакса* (Space syntax) која произлезе од истражувањата поставени од Бил Хилиер, истакнат професор по архитектонска и урбана морфологија на Бартлет школата за архитектура.

Тим Стонор поседува хируршка прецизност во објаснувањето на урбаните феномени и проблемите на современите градови, гледајќи на нив како на работи со огромна комплексност. Разговорот со него, додека тој зборува за одговорноста која архитектите и урбанистите ја имаат при справување со просторните дилеми на современiot урбан простор, значи да уживате во еден неверојатен интегритет. Тој е професионалец кој работи на полето на архитектурата и урбанизмот, истражувајќи ги не само естетските туку и перформативните вредности на дизајнерските предлози - клучна карактеристика на професијата која за жал во многу случаи е потценета или тотално занемарена.

[CB] Ќе искористам една интересна приказка од Дениз Скот Браун за да го започнам овој разговор. Имено, таа вели дека ако сакате да ги видите интересите или да ги дефинирате лимитите на архитектите, урбанистите и планерите, седнете ги во панорамски автобус и гледајте што ќе се случи. Архитектите ќе сликаат и ќе зборуваат за градбите, мостовите и патиштата, урбанистите ќе го чекаат моментот кога тие три истовремено ќе се преклопат, а планерите ќе бидат премногу зафатени со зборување за воопшто да погледнат низ прозорецот... земајќи го ова предвид, каде би ја сместиле работата на *просторната синтакса (Space syntax)*? Со што всушност се занимава *просторната синтакса*?

[ТС] Мислам дека *просторната синтакса* се наоѓа помеѓу архитектурата и планирањето. Разбирам на што се однесува тој цитат од Дениз Скот Браун; тоа се различните приоди кои архитектите и планерите ги имаат во размислувањето за градовите и делувањето во правец на нивното креирање. Многу често планирањето е премногу стратешко, се однесува на принципи и законски одредби, но му недостасуваат детали. Архитектурата пак е често премногу детална, па недостасуваат принципи. Она што *просторната синтакса* го прави е посредување помеѓу правилата и деталот, и покажува како да ги спроведете правилата преку архитектонската оптика.

[CB] Кои се методите на работа и техниките кои *просторната синтакса* ги користи во нејзиниот пристап кон истражувањата, анализите и проектирањето? Дали има препознатлив збир од техники кои ги применувате?

[ТС] Секогаш има... прва работа која треба да се спомене е дека техниките се развиваат во континуитет како што се развива технологијата, како што се развива теоријата, но развојот е како еволуција- тоа е прогресивен развој. Па, денеска да, постои конзистентен збир од техники кои вклучуваат компјутерско моделирање со употреба на географски информациона систем, просторен збир на алгоритми и реална опсервација на градовите; прибирањето податоци за она што всушност се случува во градовите, било преку директно набљудување на однесувањето на луѓето или преку анализа на збирните податоци, како на пример: матриците на криминогеност, матриците на користење на земјиштето, итн. Суштината на *просторната синтакса* е да ги спои сите овие податоци заедно и да објасни како просторните матрици влијаат на

однесувањето и конечните исходи во градот.

[СВ] Да се работи како архитект или урбанист значи дека секој нов проект е различен. Па, моето прашање би било, како софтверот кој *просторната синтакса* го користи се адаптира на сите овие различности? Дали се адаптира на новонастанатата ситуација, односно, дали ги адаптирате можностите на софтверот во однос на проблемот со кој се среќавате или пак, различноста во читањето на резултатите е пресудна?

[ТС] Тоа е уште едно добро прашање. Дозволете ми да ви дадам едно друго објаснување: *Просторната синтакса* секако во голем дел е во врска со софтверот, но исто така во голем дел е во врска со теоријата и принципите. Само колку да појаснам: Софтверот е само еден дел од *просторната синтакса*, но дефинитивно се работи за тоа дека софтверот се има развиено како резултат на новонастанатите проблеми во архитектурата и во урбанизмот. На пример, кога работеvме на редизајнот на Трафалгар сквер со Норман Фостер (Norman Foster) во доцните деведесетти ни беше потребен опис на просторот кој ќе биде доволно детален да ги опише различните аспекти на истата улица и локацијата на пешачките премини, бидејќи дизајнот требаше да изврши интервенција до тоа ниво на деталност. Во тој момент, на почетокот на проектот немавме опис на просторот кој беше толку детален, па едноставно моравме сами да го направиме. Притисокот на праксата е многу позитивен притисок за поттурнување на истражувањето, па ние развивме комплетно нов моделирачки пристап кој денеска сè уште го користиме. Ова (*просторната синтакса*) е тој однос, мислам важен однос, помеѓу истражувањето и праксата каде постои здрав дијалог и каде истражувањето е поттикнато од праксата, но исто така и праксата може да го дополнува истражувањето. Тоа е двонасочен процес.

[СВ] На пример, кога *просторната синтакса* го анализира прашањето за безбедност преку лоцирање на криминалот во одредени области и негово поставување во однос со изградената околина, дали би можело да значи дека се обидува да најде одредени модели на однесување?

[ТС] Да... мислам дека уште еден многу важен принцип на истражувањето е што вие не очекувате да најдете едно исто нешто секојпат... вие очекувате да најдете одреден степен на сличност во однесувањето. Но, една од

работите кои ги научив од Бил Хилиер е: -Не се фокусирај на она што го очекуваш, фокусирај се на она што е неочекувано! Мислам дека анализата на криминалот е многу добар пример за ова. Постои опасност од поедноставување, ако се гледаат само обрасците кои се повторуваат од можеби некоја друга студија, друга земја или друг дел на истата земја... Разликите се оние кои ѝ го даваат вистинското значење на анализата. Тие, исто така ни помагаат да ги разбереме културните различности, било да станува збор за обрасци на криминал или обрасци на купување и продавање во еден трговски амбиент. Овие исклучоци се навистина најинтересниот момент.

[СВ] Дали сегашниот напор за детектирање на bottom-up процесите (процесите на индуктивниот метод) е потребен за да се види како функционира градот, или е тоа само неопходна шминка која треба да ја покрие нашата немоќ во разбирањето на феномените на современениот град? Дали треба да научиме како градот функционира детално, на терен, покривајќи ја сета негова комплексност колку што е можно повеќе, за подобро да го разбереме?

[ТС] Мислам дека мора да почнете од најдолу, мора да се погледне одблизу, мора да ја разберете секојдневната реалност на градот, но само доколку имате теорија која ќе ви го одреди правецот. Невозможно е да се разбере суштината, ако немате теоретски принципи по кои би се воделе; а тие треба да бидат развивани истовремено, и како што кажав претходно технологијата се развива рамо до рамо со теоријата, па вие тестираате детално, ја истражувате можната аномалија наспроти движечкиот теоретски принцип. Еден теоретски принцип би можел да е токму потребата на луѓето за едноставни матрици на однесување, барајќи патека на движење низ градот со најмала геометриска девијација. Ова е претпоставка која може да се провери; таа може да се провери наспроти податоците - да следите луѓе, да ги лоцирате со помош на Систем за глобално позиционирање (GPS). Но, ако наодите не го потврдуваат претпоставеното, вие сте тој кој треба да ја смени теоријата. Почнете од најдолу, од деталот, но нека ве води теоријата.

[СВ] Просторната синтакса ги анализира типовите на живеалишта, густината на изграденост, визуелната изложеност на локацијата, итн. Сите тие се мерливи параметри.

Дали ова значи дека ни се потребни мерливи аспекти на изградената животна средина за да може да се реагира на неа?

[ТС] Тоа што може да се измери во изградената животна средина е толку многу што помага да се наслика целата слика. Но се разбира целосната слика исто така се комплетира и од немерливото. Ние јасно кажуваме дека *просторната синтакса* не опишува сè. Не ги опишува емоционалните обрасци, моделите на социјалните релации помеѓу луѓето и градот, но нè насочува во однос на шемите на движење на луѓето, нивната заемна присутност и интеракција што пак нè водат до подлабоки општествени и емоционални аспекти на градот. Ако може преку едноставните мерливи аспекти да си помогнеме во насока на подлабоко разбирање на градот, како што ја споменавте визуелната изложеност на локацијата, големината на урбаниот блок, должината на сегментот на улицата, пристапноста на улиците, квалитетот на изградената маса, тогаш, зошто да не? Зошто би го негирале мерливиот опис, ако ви помага во разбирањето или ве насочува во однос на немерливото.

[ММВ] Пред да преминеме од овој дел за *просторната синтакса*, ако може да сумираме: Движењето и просторот се суштината на анализата и истражувањето на *просторната синтакса*, но социјалните активности кои се дел од движењето се најважниот проблем што се однесува на квалитетот на јавниот простор- таканаречениот заеднички простор. Во услови каде општеството и неговите вредности брзо и постојано се менуваат од место до место, менувајќи ги притоа и социјалните активности, како *просторната синтакса* се справува со различните контекстуалности и различната просторна пракса со кои се среќава таму?

[СВ] Не е исто да се набљудува улица или дел од Северен Лондон и некоја територијално-споредлива област, да речеме во Емиратите, или во некој азиски или африкански град. Од друга страна треба да се справите со временската рамка, со комплетната агенда на проектот и со прецизноста која е потребна за анализите на *просторната синтакса*. Имено, тоа е истражување базирано на факти. Како успевате да излезете на крај со потребното време и прецизноста кои се неопходни при работење на меѓународни проекти?

[ТС] Да, праксата и одговорноста на архитектот или планерот во различен културолошки и религиозен контекст за мене претставува одговорност, пред сè, да се разберат посебностите на културата во која работите. И

повторно ќе кажам, *просторната синтакса* никогаш нема да понуди потполно разбирање на културата, но, ќе обезбеди опис на изградениот производ на таа култура; ќе помогне да се разбере што продуцирала таа култура низ својата историја, и ова неизбежно ќе доведе до некои прагматични факти како што се: типот на морфологијата, должината на улицата - како таа може да се опише во однос на нејзината пристапност, дали постои строга хиерархија помеѓу високо пристапните и помалку пристапните места или, дали има помала хиерархија и поголема сличност во рамките на мрежата на улици и на уличните сегменти, подолги или пократки, каква е дистрибуцијата на должини... Овие математички описи на изградените продукти на општеството значат дека и пред да почнете со создавањето на идеи за обезбедување на нов простор за тоа општество, вие знаете со што си имате работа. И без разлика дали ќе одберете да останете верни на историските податоци за тоа општество, доколку го менувате, барем ќе знаете што менувате. Мој личен став е дека треба да се менува помалку- на тој начин ќе се создаде степен на блискост и континуитет што е обично корисно. Ако пак го менувате просторниот карактер на општеството, тогаш подобро направете го тоа со разбирање отколку безразбирање, направете ја промената да биде мерлива. Но, тоа е сепак ризик.

[ММВ] Ова всушност не води кон следното прашање. *Просторната синтакса* е метода заснована на факти, и во својата суштина се потпира на анализата. Но, исто така се работи и за дизајн. Каде завршува анализата и започнува дизајнот? Или можеби *просторната синтакса* го подразбира дизајнот како истражувачка активност?

[ТС] За мене е кристално јасно дека тоа е дизајн-теорија, дизајн-технологија што ги води креативните процеси и го мери производот на дизајнот. Исто така, водејќи ги процесите на дизајнот таа инспирира идеи, креира идеи. Преку анализа на постоечката локација вие речиси неизбежно од таа анализа гледате проектантски можности. И мислам дека ова е еден од најмалку разбраните аспекти на просторната анализа, доколку не сте имале можност да работите со технологијата. Многу набљудувачи не гледаат како таа анализа, тоа истражување, може навидум да оди во прилог на процесот на проектирање. Од моето речиси

дваесетгодишно искуство во користење на *просторната синтакса*, за мене таа очигледно претставува дизајнерска алатка. И тоа е нејзиниот најголем... тоа за мене беше нејзиниот најпривлечен аспект и останува најпривлечниот.

[ММВ] Како архитект и урбанист кој во голема мера ги користи компјутерите како алатка за решавање проблеми, кое е вашето мислење за денешниот тренд на употреба на компјутерите како средство за доаѓање до форма, како генеративна алатка за секој размер, па дури и за дигиталното креирање на градови како такви?

[ТС] Пролиферацијата или развојот и унапредувањето на алгоритмите за генерирање форми носи исто толку опасности колку и корист. И една од негативните страни на сето тоа е заведувачката слика и скулптуралниот квалитет што тродимензионалните генерирачки алгоритми можат многу брзо да ги создадат.

[СВ] Инстант-агенда на правење на цели градови- на тоа се однесуваше, всушност, прашањето!

[ТС] Го разбрав тоа... (се смее), и се обидувам да најдам зборови (се смее)... Знаете, оваа неразделна комплексност и софистицираност која произлегува од релативно мали влезни податоци од страна на операторот, мислам дека е заводлива, но е лажлива, и мислам дека го има оштетено процесот на архитектонска едукација бидејќи ја има отстрането напорната работа и истражувањето од страна на дизајнерот, па студентите по архитектура и архитектите стануваат сè повеќе креатори на слики, а помалку вистински архитекти. А вистински архитект е некој кој размислува и истражува, и анализира и евалуира низ процесот на создавање. Доколку само создавате, а не евалуирате и анализираате додека работите, вие не сте архитект.

[СВ] Пред да преминеме на вториот дел, би сакал да истакнам нешто што го прашав Бил Хиљер додека бев во Лондон, а кое се однесува на гореспоменатото. Имено, кога го спомнав терминот *form-finding* (пронаоѓање на форма), тој рече: Што? Пронаоѓање форма?! Формата не може да се пронајде... Тој беше навистина остар и дури сомничав околу употребата на терминот.

[ТС] Да, баш така... се согласувам.

[СВ] Сега ќе се префрлиме од разговорот за *просторната синтакса* на неколку прашања за

градот генерално. Би сакале да ги чуеме вашите коментари и мислења за одредени феномени кои се случуваат во градовите во денешно време. Градовите во XX век беа структурирани врз спротивности: центар наспроти периферија, пешаци наспроти возила, ширење наспроти згуснување итн. Дали ни се потребни спротивностите за да ја поттикнеме активноста? Во таа смисла, како додаток можеби, што значи густината за активноста на урбаното ткиво?

[ТС] Мислам дека природна човечка тенденција е да се противи или да пронаоѓа опозиции, да подели и поедностави, да категоризира. Тоа се проткајува и во планирањето. Мислам дека архитектите генерално имаат поголем отпор кон категоризации за разлика од планерите кои изгледа си чекорат среќно по таа патека (се смее). Па, како што кажавте, мора да ги одделиме пешаците од возилата и да имаме пешачки зони и автопатишта како следствени последици; и тоа станало еден вид на урбан идеал за многу сообраќајни планери. Но реалноста, изградената реалност на овој дијаграм е генерално негативна, бидејќи автопатиштата го делат градот, а многу често на пешачките зони им недостасува живоста која ја носат возилата. Реалноста на многу успешни и пријатни места е таква што тие содржат една несредена разноликост која тешко подлегнува на одредена категоризација. Значи, со премногу планирање на градот ние го уништуваме градот. Не може да речете дека треба да има голема или мала густина, не може да речете дека треба да има центар или периферија- не може а да ги немате обете, па прашањето е како го организирате градот, како го структурирате, обликувате и развивате градот. Тоа се пософистицирани проблеми отколку како да го категоризирате, сегрегирате или сепарирате.

[СВ] Во таа смисла, дали градовите во XXI век ќе имаат потреба од дијалектиката на периферија и центар, или пак треба да бидат гледани во целина како еден хетероген ентитет, како едно поле на константна активност и размена на идеи?

[ТС] Но, со едно важно појаснување дека хетерогеноста е структурирана. Таа не е смеша, воедначена смеша; не е како да сте земале зелена, црвена и сина и сте ги измешале; ќе добиете некоја чудна кафеава боја ако го направите тоа. Се работи за тоа како ја структурирате густината, како ја структурирате активноста. Ние се обидуваме да го избегнеме тоа, и се

разбира тука стапува *просторната синтакса*, бидејќи *просторната синтакса* нуди и теорија и алатка да ја структурирате густината и да ја организирате активноста според просторната логика. Значи немате центар и периферија, имате само центар и радијали кои ве водат до периферијата. И сето тоа е поврзано помеѓу радијалите и хиерархијата на патеките за движење кои пополека ги уредуваат разликите, густината, употребата на земјиштето, итн, итн... Жал ми е што повторно се вратив на *просторната синтакса* (се смее).

[ММВ] Не... би требало да биде вака; бидејќи вие ги поставувате врските за кои ве прашуваме. Прашањата се намерно недоволно прецизни за да создадат провокација со цел да ги поврземе нештата. Добра работа е што теоријата или ајде да ги наречеме принципите и личните погледи се поддржани и потврдени, благодарейќи на искуството кое го имате во вашата пракса. Така може да направиме јасна паралела помеѓу теоријата и вистинската пракса, со оглед на тоа дека ги тестираат и двете низ *просторната синтакса*...

[ТС] Мислам дека тоа е многу важна поента, мислам дека го допревме тоа порано. Може да ги имате сите најдобри идеи за градот, може да ги напишете најголемите, најсликовитите книги за градот, но само ако се ангажирате со градот низ пракса, само тогаш ќе може да ги тестираат идеите. Важно е вашата теорија да си “легне” во реалноста, во несредената реалност.

[СВ] Кога веќе зборуваме за односите, некои други односи... Дали, на пример, ни е потребно да воспоставиме нов дијалектички однос во овој век- однос помеѓу градот и природата? Дали треба да воспоставиме јасна граница помеѓу тоа што е град, а што е природа? Ова прашање, всушност, отвора друг проблем- оној на животната средина. Имено, урбанистите и архитектите досега се затскриваа зад озеленувањето на градовите кога зборуваа за еколошко-свесни одлуки; што е во најдобар случај половина вистина со оглед на тоа дека пејзажираните области во градовите се воглавно поддржани од тешка инфраструктура во својата основа. Земете го за пример Централ парк во Њујорк! Како гледате на новите идеи за зелени области по градовите? Да го земеме на пример активното производство на храна внатре во урбаните области. Тие не покренуваат само еколошки прашања туку исто така провоцираат социјална активност и локална економија...

[ТС] Една од водилките што ќе го определуваат карактерот на нашите градови во иднината ќе биде тие да станат почисти и квалитетот на воздухот да се подобри. Или, тоа ќе биде цената на нафтата што би значело да се троши помалку, и не само да трошиме помалку туку и да развиваме почисти алтернативи. Можноста да се искористи тоа- почист град, производството на храна... би требало да биде значајна прилика. Мислам дека во однос на тоа како идниот град би можел да се подобри, тоа ќе биде токму преку создавање на локалните економии, уште повеќе локални економии од оние што ги имаме. А не ги развивме овие локални економии најмногу поради пасијата и љубовта која поединецот ја има кон автомобилот, а градската управа за јавниот транспорт. Тоа е природна љубов, затоа што автомобилот, возилото е неверојатна движечка направа која ни помага да ги решаваме проблемите со оддалеченоста многу, многу лесно. Но, со себе ја носи цената на моторот и цената на загаденоста, за да на крај всушност сфатиме дека дијаграмот на градот кој го планиравме последните педесет години создаде некои бизарни и недобредојдени последици како што е големата раздалеченост која сега луѓето треба да ја преминуваат за да стасаат од своите живеалишта до својата работа. Она што ми е неверојатно е што ова се однесува истовремено и на богатите и на сиромашните луѓе. Богатите се возат на долги релации, секако во удобни возила, но сепак го трошат своето скапоцено време за да стигнат; поради начинот на планирање и сиромашните се приморани да патуваат, се разбира не во ист комфор, но присилени се да го потрошат истото скапоцено количество на време. Ние речиси и да го прифативме ова како неизбежна последица на напредокот. Нашите градови се зголемуваат, а со тоа ја губиме скапоцената вредност наречена време. Мислам дека мора да има, и веќе делумно има, разбирање дека времето е концепт и комодитет којшто треба да го планираме. Најдобар начин да се зачува времето е да се направат работите полокални. Тоа е и природниот неизбежен концепт на правење на работите повеќе локални, и мислам дека тоа е позитивниот начин. Негативната страна е во тоа што луѓето премногу се изолираат себеси од надворешниот свет, и се сомневам дека сме отидени предалеку од локалното; треба да се вратиме назад, да имаме

повеќе локални места, повеќе локални заедници. А за тоа ќе треба да се откажеме малку од глобалноста, од лошата страна на глобалноста, од онаа страна на глобалноста која ни го троши времето- носејќи го производството на храна поблизу до дома, носејќи ги работните места поблизу до дома, носејќи ги местата за едукација поблизу до дома... Во толку многу градови толку многу деца патуваат на толку долги релации за да одат на училиште, што тоа е станато нормално. Во Обединетото Кралство стана нормално, но, треба да седнеме и да размислиме... сето тоа е лудо. Негативен ризик е што луѓето ќе бидат изложени на изолирани заедници, но верувам дека ова е прашање на повторно врамнотежување на глобалното и локалното, повеќе накај локалното. За да си дозволиме себеси да го направиме ова, треба да се разубедиме од овој претерано глобален пристап на планирање на градот.

[ММВ] Можеби како заклучок би го парафразирала Норман Фостер кој вели- “Природата на дизајнот ја сочинуваат опсервации, анализи и истражувања од една страна и визија, претчувство и страст од друга страна”. Па кога доаѓаат уметничките импресии - пред да започнеме со проектот, како визија која треба да ја постигнеме, или откако ќе ги имаме сите потребни и релевантни информации? Ова прашање отвора две дилеми: Прво, дали е можно еден архитект и урбанист да остане настрана, да остане објективен, имајќи ја својата визија веќе во глава? И второ, дали пристапот базиран на факти станува хендикеп на креативноста со оглед на тоа дека ги имаме сите овие информации пред нас? И повторно, но во оваа смисла, каде би ја ставиле работата на *просторната синтакса*?

[ТС] Во ред, многу ми се допаѓа тој цитат на Фостер, и самите многу често го користиме. Тој го кажа тоа на првиот симпозиум на *просторната синтакса* пред дванаесет години, и го сумира многу добро она за кое јас мислам дека е реалност на праксата- дека дизајнот не е ниту објективен ниту субјективен процес, туку дека е и тоа и тоа. Не е ниту наука, ниту уметност, туку е и тоа и тоа. И не е важно кога доаѓа идејата; не мора да имате идеја за да започнете со процесот на дизајн, не мора да започнете со визија, не мора да започнете со анализа, може да започнете било каде. Моето искуство е такво што сум работел со многу различни архитекти. Поаналитичните архитекти како Фостер вообичаено ќе го започнат процесот со истражување, ќе ја исполнат собата со анализи во очекување

дека би можела да се роди идеја. Има и архитекти кои почнуваат со тоа што ќе земат парче хартија, ќе ја стуткаат и ќе ја фрлат на маса, и се нарекуваат себеси Френк Гери (Frank O. Gehry). А ние може да работиме и со обајцата. Всушност ние работиме на еден проект со Фостер и Гери во кои тие работат заедно. Многу е интересно да се види ова; како овој процес се раѓа. Или работата со Заха Хадид (Zaha Hadid) која изгледа како да ги спојува двете страни- на анализата и на креативноста- кога создава форма; може да работиме и со нејзиното биро. Бидејќи *просторната синтакса* е во врска со тестирање на идеи и генерирање на идеи, и не е важно по кој редослед. Кога победивме на конкурсот за Трафалгар Сквер, Фостер кој го водеше тимот, отиде на интервју без предлог за дизајн. Мислам дека сите останати натпреварувачи го презентираа својот модел и цртежите, а убедливоста на Фостер беше во тоа што го кажа: -Немаме одговор на проблемот, но мислиме дека го имаме процесот кој ќе не однесе до одговорот. А процесот беше таков што ја содржеше нашата евалуација на просторот и однесувањето на луѓето на Трафалгар Сквер. Не знаевме каков ќе биде одговорот, само имавме одредена самодоверба; бидејќи кога имате талентирана група на креативни луѓе која е и технолошки подржана и водена од соодветна теорија, одговорите ќе испливаат во даден момент.

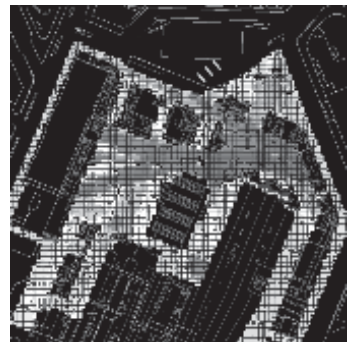
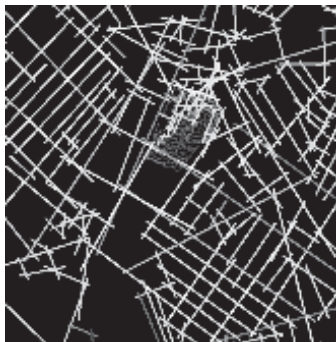
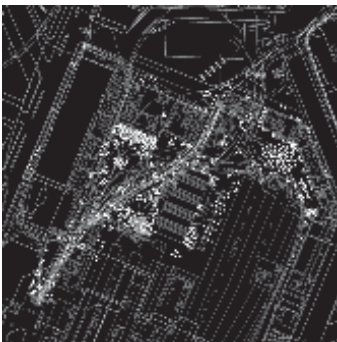
[ММВ] Исто така, еден вид на пракса е и немањето на јасен, очигледен проблем како таков, туку откривањето на проблемот преку анализа, па можеби дури потоа барање начин тој да се реши... незнаејќи однапред што точно ќе биде проектот.

[ТС] Да, тоа е многу добра поента. Мислам дека тоа секако беше случај со нашите планови во Џеда. Кога почнавме да работиме во Џеда пред пет години, ние не дадовме јасна програма. Немаше ниту детален список на прашања од градоначалникот и неговиот тим. Беше јасно дека нешто не функционира во градот и дека одговорноста лежи во планирањето; до тој степен беше лабав списокот на прашања. Се работеше за несоодветни претприемачи кои не беа заинтересирани да градат таму на ист начин како што се заинтересирани да градат во останатите делови на Блискиот Исток. Зошто е тоа така?

[СВ] На крај... По сè, сите ние сме свесни дека многу проблеми со кои се среќаваме

денеска во градовите почнале како добри намери на тимовите архитекти и урбанисти кои исто така ги потпирале сите свои дизајнерски методи на анализите. Дали сметате дека одредени нешта треба намерно да се остават отворени, додека се работи на проекти за градот, како би се создал еден степен на неизвесност во изградената животна околина? Во таа смисла, зошто да се стави секој збор на вистинското место во реченицата добивајќи само едно значење и јасна синтакса, кога може да се потпеме на повеќеслојното значење на реченицата преку постојана ревизија на местото на зборовите, и така да добиеме многу повеќе значења?

[ТС] Мислам дека наша одговорност е да му помогнеме на градот да се организира; да им се даде форма на процесите, да се помогне во создавање на процеси кои ќе направат градот да функционира. И тие процеси се... како што споменавте претходно, движењето како важен, фундаментален процес. Без движење луѓето не може да се соберат заедно. Но вистински важниот процес е продуктот на движењето, а тоа е размената- социјалната размена, економската размена, духовната размена,... каков било вид на размена која ја создаваат градовите. Ние тоа не можеме да го планираме. Ние само можеме да им дадеме форма на процесите кои ја овозможуваат појавата на овие размени. Но исто така верувам дека е битно да се задржи одреден степен на јасност, и дека вашата аналогија со синтаксата на јазикот е важна. Зборовите во погрешен редослед не даваат значење, па не може да си дозволиме случајност и хаос, но она што е фантастично кај јазикот е што преку редоследот на зборовите може да се генерираат многукратни значења и емоции. И тоа е она што мислам дека градот го нуди исто така. Па така, градот кој ги создава овие многукратни можности, многукратни значења, многукратни размени, не е град на хаос, но исто така и не е град со хипер-планирана ригидност. А, предизвикот е да се најде точката на рамнотежа помеѓу произволноста и редот. И тоа за мене е структура. Се работи за принципите, се работи за разбирање дека движењето има размер, од глобално кон локално. Централноста се појавува кога ќе ги споите линиите на движење; употребите на земјиштето се случајни, но тие формираат кластери, а тие пак ги исцртуваат матриците на движење на правилни начини. Но не постои единствен начин за да се направи било

**Проект за станицата Викторија во Лондон,
од лево кон десно: текови на корисници, анализи на „Просторна интеграција“, анализи на визуелното поле
(www.spacesyntax.com)**

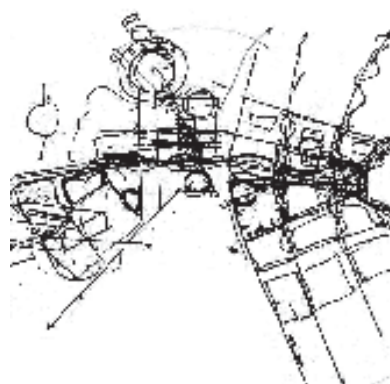
Project Victoria Station London, from left to right: passenger flows, "Spatial Integration" analysis, visual field analysis
(www.spacesyntax.com)

кое од овие нешта. Може да работите во контекст, во постоечки контекст каде треба да се поврзете, да се вклопите, да се интегрирате со постоечкото место; во кој случај него не можете да го игнорирате, мора да работите со него... или, може да создадете комплетно нов град, нов град сам за себе, но секогаш има контекст... секогаш има топографски контекст, секогаш имате клима, секогаш го имате влијанието на сонцето... Па, мое мислење е дека разбирањето на тоа влијание и потоа работењето со него го претставува процесот на дизајн.

[ММВ] Мислам дека ова е многу добро, и дека треба да застанеме овде. Можеби сакате да додадете нешто?

[ТС] Не можам да се сетам на ништо во моментот, а ако ми текне нешто ќе ви кажам... но, мислам дека покривме исклучителни прашања, мислам одлични прашања, очигледно многу сте размислувале планирајќи го разговорот.

[ММВ] Ви благодариме!

**Проект за Елефант и Касл во Лондон,
од горе надолу: почетна скица, анализи на „Просторна интеграција“
(www.spacesyntax.com)**
Project Elephant & Castle, from above: initial sketch, “integration analysis”
(www.spacesyntax.com)